

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÇEVRE KİRLİLİĞİ VE KÜLTÜREL MİRASIN YOK OLMA TEHLİKESİ: KİLİS ÖRNEĞİ ENVIRONMENTAL POLLUTION AND DANGER OF EXTINCTION OF CULTURAL HERITAGE IN KILIS EXAMPLE

Selahattin ÇELİK*

Öz

Kaynağını Batı düşüncesinden alan modernizm; insanoğlunun dünyaya bakışında oldukça köklü değişikliklere sebep olmuştur. Tüm nedenleri ile birlikte Fransız İhtilali'nin yol açtığı bilinçle bir taraftan sanayileşmeye başlayan Batı, diğer yandan modern dünyanın düşünsel çekirdeğini oluşturan madde ve kâr odaklı bir sistemi inşa etmek için uğraşmıştır. Yeryüzündeki canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşimlerinin sürdüğü en geniş doğal ortam olan yeryüzü; bu gelişmelerin olumsuz etkilerinin en temel düzeyde hissedildiği ortamdır. İnsanoğlunun sona ermesi mümkün olmayan tüketim ihtiyacı; son yüzyılda yanına bireyin konforu düşüncesini de eklemeyerek dünyayı sadece elde edilmesi gereken bir kapital değer olarak algılamaktadır. İnsanoğlu ulaştığı bu noktada sorumsuz ve bencil isteklerini dünyayı kültürel ve doğal açıdan tahrip ederek ortaya koymaktadır. Maddi refahı ve kendi isteklerini diğer bütün arzularından daha önemli olarak algılayan modern insanın tüketim çılgınlığı temelde iki odaya yönelir: Çevre ve Kültür. Üretimin artması, insan ihtiyaçlarının farklılaşması, yaşam tarzının değişmesi gibi durumlar; mimari, şehirleşme, çevre bilinci, doğa-insan etkileşimleri gibi konularda büyük problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Batı dünyasında değişen insan-dünya etkileşimi; Batı modernleşmesini takip eden toplumlar için daha tehlikeli bir süreç ortaya çıkarmaktadır. Batının yaşadığı modernleşme tecrübesini Batı'dan daha kısa bir sürede yaşayıp aradaki farkı kapatmaya çalışan doğu toplumları, toplumsal ve çevresel felaketleri daha hızlı bir biçimde yaşamaktadır. Bu sebeple Anadolu şehirlerinde çöplüğe dönmüş doğal yaşam alanlarına ya da koca binaların arasında kaybolmuş yüzlerce yıllık tarihi eserlere rastlamak mümkündür. Özellikle Osmanlı Medeniyeti'nin Ortadoğu'ya bakan önemli şehirlerinden biri olan Kilis; göç, sanayileşme, kentleşme, çarpık yapılaşma gibi modernizme has problemleri oldukça acılı bir biçimde yaşamaktadır.

Bu çalışmada modernizmin dayattığı algılama biçiminin; doğal çevreye ve kültürel dokuya verdiği zararlar, Kilis örneği çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Çevre Kirliliği, Kilis, Kentleşme, Tarihi Doku.

Abstract

Modernism which takes its root from the western thought, made deep impact on humanity's perspective to the earth. On the one hand the West started industrialisation thanks to the conscious which created by the French Revolution, on the other hand they had been worked on to establish material and profit oriented system which makes the core of world ideological system. The earth as the largest environment which interaction between living and inanimate objects, effected by these negative influences at its foundations. In the last century, the humanity's needs of infinitive consumption with addition of the comfort and ideology of the individual take the earth only as a capital, which must be acquired. At this point, the humankind presents his irresponsible and selfish needs as damaging the earth in the cultural and natural perspectives. Modern man, who accepts the material well-being and the self-needs which are more important than all the other needs, will focus his consumption frenzy on two things: the environment and the culture. Situations like increase in the production, the diversity of human needs, changing in living style causes great problems in architecture, urbanisation, environmental consciousness, interaction between human and nature.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, selahattincelik@kilis.edu.tr

The change in human-nature interaction in the western world induces much more dangerous progress in societies which follow western modernisation. The eastern societies which try to do modernisation experience of the west in shorter time than the west and close the gap with the west, experiences social and environmental disasters in faster pace. Because of this, in the cities of Anatolia it is possible to encounter living quarters which turned into wastelands or thousands years old historical artifacts in the middle of huge blocks. Especially Kilis as one of the important cities of the Ottoman civilisation which faces the Middle East painfully experiences immigration, industrialisation, conurbation problems which are specific to modernisation.

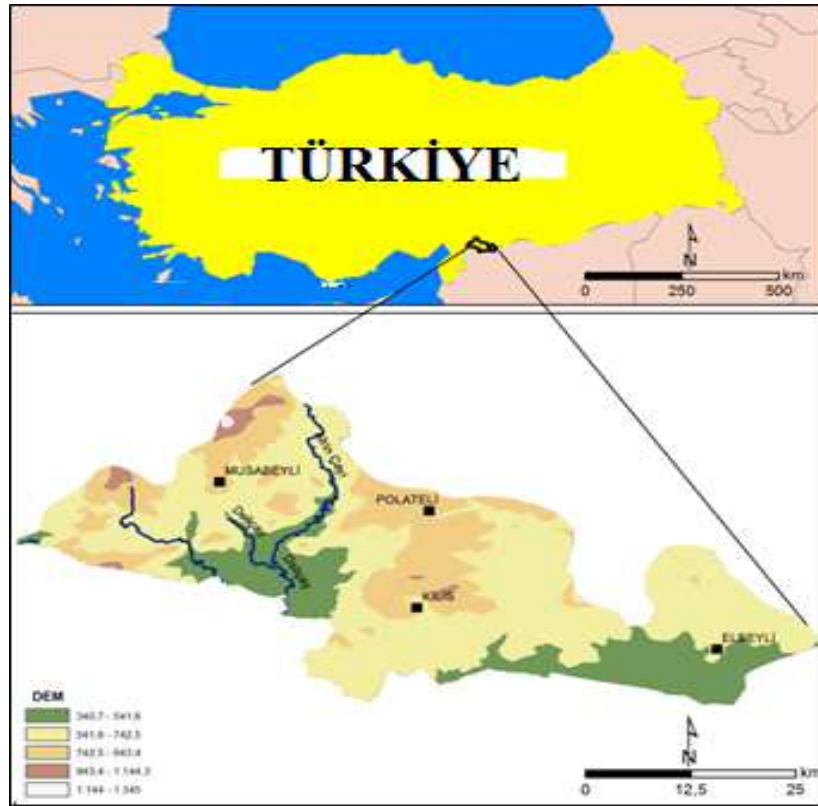
In this proceeding, damage on natural environment and cultural texture made by the perception forced by modernisation will be discussed in example of Kilis.

Keywords: Cultural Heritage, Environmental Pollution, Kilis, Urbanisation, Historical Texture.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Alanının Yeri, Konumu ve Sınırları

En eski yerleşmelerin yer aldığı Mezopotamya'nın kuzey batısında yer alan Kilis, Asya'dan gelip batıya ve Akdeniz sahillerine, güneyde Mezopotamya'dan gelip Karadeniz sahillerine ulaşan önemli yollar üzerinde bulunmaktadır. Kilis 1995 yılına kadar Gaziantep iline bağlı bir ilçe iken, 06.06.1995 tarihinde il statüsüne geçirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 79. İli olmuştur. Hatay-Maraş Grabeni ile Fırat Nehri arasındaki Gaziantep Platosunun güneybatısında, Türkiye-Suriye sınırı boylarında yer alan Kilis, 36.45-37.45 güney enlemleri ile 36.45-37.00 doğu boylamları arasında yer almaktadır (İncili ve Akdemir, 2016, 15). Kilis İli, 1520 km² yüzölçümüne sahip olup ülke topraklarının % 0,2'sini kaplamaktadır. Kuzey ve doğusunda Gaziantep, batısında Hatay ili sınırları ile çevrili olan Kilis ilinin güneyinde Suriye sınırları vardır. Merkez, Musabeyli, Polateli ve Elbeyli olmak üzere 4 tane ilçesi vardır (Çelik, 2018, 3).

Harita 1. Kilis İli Lokasyon Haritası.

Genelde sade ve düz bir jeomorfolojik yapıya sahip olan Kilis, 680 m ortalama bir yükseltiye sahiptir. Şehir merkezi, bazı küçük çaplı istisnalar hariç batı, kuzey ve doğudan nispeten yüksek kütlelerle çevrili, korunaklı bir güney yamaç yerleşmesi özelliği göstermektedir. Acar Dağı'nın güneyinde, Kilis Ovası'nın kuzeybatısında kurulan Kilis kenti, günümüzde de Suriye'yi Gaziantep üzerinden Orta ve Kuzey Anadolu ile Akdeniz sahillerine bağlayan yolların kesiştiği kavşak noktasında bulunmaktadır. Önemli sınır kapılarından biri olan Suriye sınırındaki Öncüpınar Sınır Kapısı, Ortadoğu ülkeleri ile ulaşımın önemli bir kısmını sağlamaktadır. Kilis Gaziantep'e 68, Kahramanmaraş'a 140, Osmaniye'ye 159, Şanlıurfa'ya 205, Adana'ya 246, Ankara'ya 732 ve İstanbul'a 1185 km uzaklıktadır. Bugün çevresinin bir ticaret merkezi konumundaki Kilis, son yıllarda nüfus kaybına uğramış bir kent olsa da, il statüsüne kavuşması, üniversitenin açılması ve Suriye'de baş gösteren karışıklık, terör ve iç savaşın yol açtığı göçlerle tekrar artış trendine girmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Yeryüzünde modern hayatın gerektirdiği yeni üretim ve tüketim şartları çeşitli alanlarda ve özellikle de insan-çevre etkileşiminde de önemli problemler ortaya çıkarmıştır. Bu problemlerin yeryüzünün her tarafında bu arada Türkiye'de yaptığı olumsuz etkiler açıkça gözlemlenebilmekte ve dikkat çekmektedir. Bilhassa kültürel gelişim ile teknolojinin uyumlu olarak gelişmediği toplumlarda üretimin sebep olduğu tahribat net olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayi devriminden sonra üretimin artması ve buna paralel olarak fertlerin artan refah düzeyi yaşam koşullarını olumlu yönde etkilemiştir. Kültürel gelişimin, değişen üretim ve tüketim şartlarına uyum sağlayamaması neticesinde beliren tüketim çılgınlığı, tüketilen ürünlerle birlikte çevreye karşı insanların tutum ve davranışlarının da bir tüketim çerçevesinde algılanmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmanın esas amacı; yadsıyamayacağımız ve geri dönüşü olmayan gelişim sürecinde, çevre bilincinin gelişmesine ve geçmişten bize miras kalan tarihi ve kültürel değerlerimizin korunmasına, bu kutsal mirası bizden sonraki nesillere aktarma ile ilgili olarak insanlık görevini yerine getirmeye katkıda bulunmaktır.

1.3. Materyal ve Metot

Kilis, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde son yıllara il olmuş, Suriye sınırında yer alan, nüfusu 100 bin civarında seyreden ve şaşırtıcı derecede tarihi ve kültürel değerlerin yer aldığı küçük kentlerimizden biridir. Aşırı ve sağlıksız kentleşme ile birlikte söz konusu tarihi, doğal ve kültürel mirasın büyük bir kısmı bozulma ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. İnsanların çevre konusunda yeterince bilinçlendirilmemeleri, rahatça yaşanılması gereken çevrede sağlığını tehdit edecek boyutta birçok problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çevrede gözlem yapan kimselerin can sıkıcı ve içdaraltan olumsuz manzaralarla karşılaşması artık olağan hale gelmiştir.

Anadolu coğrafyası içerisinde yerleşim tarihi süreci incelendiğinde ilk yerleşim yerlerinden birisi olarak dikkat çeken Kilis'in sahip olduğu oldukça değerli tarihi ve kültürel miras layıkıyla tanıtılmadığı için yeterince bilinmemektedir. Şehir içerisinde kalmış onlarca sahabe makamı ve mezarı, çeşitli medeniyetlere ait birçok cami ve külliye, han, hamam, türbe höyük tarihi mezarlık, sosyal ve kültürel değerler vb gibi çekicilikler ile ayak basar basmaz hemen fark edilebilir. Kilis İlinin kültür envanterinde kayıtlı olmalarına rağmen korunma konusunda yeterince duyarlılık gösterilmemesi, yine halkta bir türlü oluşturulamayan sağlıklı bir çevre bilincinin sebep olduğu olumsuz etki bu eserler üzerinde kendini göstermektedir.

Araştırmamızda Kilis İlinde söz konusu tarihi ve kültürel mekânlara yapılmış geziler, çekilen fotoğraflar ve bu gezilerde yapılan gözlemler odağa alınmıştır. Ayrıca Kilis'in çevresindeki doğal vejetasyon kuşağının antropojen etkilerle tahrip edildiği şehir çevresinde yapılan gözlemler sonucu yorumlanmış ve öneriler sunulmuştur.

1.4. Bulgular ve Tartışma

Canlı ve cansız her türlü varlığın bulunduğu fiziksel alanlar ve ortamlar, çevredir (Doğan, 2010, 7). İnsan, varoluşundan beri yaşadığı çevreyi sürekli olarak zarar vermiş ve bozma eğiliminde olmuştur. Çevre gün geçtikçe neden daha hızlı bir şekilde kirlenmektedir? Bazıları çevrenin en büyük düşmanının insan olduğunu ve kirliliğin en önemli sebeplerden birini aşırı nüfus artışı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu tezi savunanlara göre aşırı bir şekilde büyüyen nüfus ve sanayi faaliyetlerindeki artışlar, tabiatta var olan ve canlıların yaşam şartlarında etkili olan doğal kaynakların süratle azalmasına sebep olmaktadır. Bu

değerli kaynaklar hızla tükenirken, geride kalan atıkların doğaya gelişigüzel terk edilmesi, son yüzyılın beşeri felaketi haline gelen çevre kirliliğine yol açmaktadır.

Aşırı nüfus artışı sonucu meydana gelen çarpık şehirleşme ve endüstrileşme ile doğal kaynakların yanlış ve hoyratça kullanımı, çevre kirliliğinin en önemli nedenleri olarak genelde kabul gören görüşlerdir. Nüfus artışına paralel olarak tüketimin devamlı olarak artmakta olduğu ve aşırı tüketim çılgınlığının da sınırlı doğal kaynakların israfına yol açtığı ve bu olağanüstü artışlar karşısında isabetli tedbirlerin alınmadığı düşünüldüğünde çevrenin giderek neden daha fazla kirlenip bozulduğunu tahmin etmek zor değildir. Ancak bilinen bir gerçek sürekli olarak tekrar edilmektedir ki, çevre problemleri dünyanın birçok yerinde içinden çıkılmaz bir hale doğru gitmektedir. Küresel bir sorun haline gelen bu felaketin insanlığa daha fazla zarar vermemesi ve kontrol altına alınması için yine küresel bir işbirliği ile mümkün olacaktır.

2. ÇEVRE KİRLİLİĞİ

Çevre kısaca, dünya üzerinde yaşayan canlıların etkileşimini sürdürdüğü dış ortamdır. Çevre; tüm canlıların yaşam ortamlarını oluşturan hava, su ve toprak gibi alanlardır. Bütün su kütleleri (Hidrografiya), bataklıklar, kumsallar, ormanlar, tarım alanları, kırlar ve dağlar çevreyi oluşturan alanlar arasında yer alır. Bu alanlar, canlıların yaşam ortamlarını sağlar (Doğan, 2010, 7). Doğal ortamın ana öğeleri hava, su ve toprak üzerinde olumsuz etkiler bırakan, dolayısıyla canlıların yaşamını olumsuz bir şekilde etkileyen ve cansız varlıkların ise doğal yapısını bozan yabancı maddelerin (kirleticilerin) doğal ortama kontrolsüz olarak karışması "çevre kirliliği" olarak ortaya çıkmakta ve canlılara çeşitli sıkıntılar yaşatmaktadır. İklim, toprak, su, hava ve doğal yapıyı olumsuz yönde etkileyerek tekrar üretilmesi mümkün olmayan doğal kaynaklar gittikçe kirlenmekte, bozulmakta ve azalmaktadır. Bunun başlıca sebebi söz konusu doğal varlıklara kaldıramayacakları oranda yük bindirilmesi veya bunların aşırı derecede kullanılmalarıdır. Çevreye verilen zararlar, doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde önceleri pek dikkat çekmemiş, ancak zamanla çevre kirliliğinin giderek artması, doğanın kendini yenileyebilme yeteneğini aşması sonucu çevre hızla bozulmaya bunun sonucunda da canlılar ciddi bir şekilde zarar görmeye başlamıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005, 25).

Teknoloji geliştikçe yaşama şartları iyileşmekte, yaşam kolaylaşmakta ve konfor artmaktadır. Ancak insanoğlu, yaşamasına en elverişli olan doğal ortamı, ileride oluşacak tehlikeleri bile bile vurdumduymaz bir tutum içinde, sürekli ve bilinçsiz bir şekilde bozmaktadır. Ne yazık ki, biraz daha rahat yaşama uğruna sadece geleceğini karartmakla kalmayıp, gelecek nesillere de kötü bir miras bırakma yolunda hızla ilerlemektedir. İnsan doğal çevreyi hunharca bozmakta ve kirletmekte olduğu için teknolojiyle kavuştuğu rahat ve konfor içinde yaşamının bedelini, daha şimdiden başlamak üzere ağır bir şekilde ödemeye başlamaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle çeşitli kaynaklardan ortaya çıkan maddenin üç halindeki kirleticilerin toprakta, suda ve havada büyük oranda birikmesi, doğal ortamın kirlenmesine ve bu ortama yaşayan insanlara fayda yanında önemli zararlar oluşturmaya başlamıştır.

Aşırı nüfus artışı ve bunun sebep olduğu göçler sonucu oluşan çarpık şehirleşme, kişi başına tüketilen enerji miktarı ile su, hava, toprak kirliliği oluşturan maddelere olan ihtiyaçların artışı, henüz doğal çevre bilincinin yerleşmediği toplumlarda yaşadıkları çevreye büyük zararlar vermektedir. Bitki örtüsünün tahrip edilmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan erozyon çok uzun ve zor şartlarda oluşan toprak kaybını, ısınmada kullanılan kirletici yakıtlar ve motorlu araçlar, hava kirliliğine sebep olmaktadır. Gübreler ve zirai mücadele ilaçları, deterjan, plastik, deodorant vb. gibi zararlı maddelerin aşırı kullanımı, atık suların arıtılmadan yayılması ve sulamada kullanılması, katı atıklar (çöpler) toprak kirliliği meydana getirmektedir. Ayrıca arazinin yanlış kullanımı, kaçak avlanma, elektronik ve tıbbi cihazların yaygınlaşmasıyla oluşan radyasyon, sanayi ve kentsel kaynaklı gürültü ilk akla gelen diğer kirletici unsurlardır.

2.1. Çevre Kirliliğinin Çeşitleri ve Kilis Şehrine Etkisi

Canlıların en rahat bir şekilde yaşayabileceği ideal ortam doğal olanıdır. Doğal ortamın kirlenerek bozulması teknoloji geliştikçe kapsamını genişletmektedir. İnsanların yerleşik hayata geçmesi, büyük kitleler halinde bir arada (toplu) yaşamaya başlaması irili ufaklı kentlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Doğan, 2010, 9-10). Toplu yerleşme ile birlikte geçim kaynağı olarak tarım ön plana çıkmış, tarım ile birlikte insan çevreyi daha fazla keşfetmeye başlamıştır. Keşfedilen verimli tarım arazileri, daha nce dağınık olarak yaşayan insanları birleştirmiştir. Tarım alanlarının çevrelerinde büyük toplu yerleşmeler oluşturan topluluklar ileride sanayinin gelişmesine büyük katkı sağlayacak tarımsal faaliyetleri ana geçim kaynağı olarak seçmişlerdir.

Sanayi faaliyetlerinin hız kazandığı ilk zamanlarda günümüzdeki kadar tehlikeli boyutlarda olmayan hava ve toprak kirliliklerine giderek suların seslerin ve görüntülerin kirlilikleri de eklenmeye başladı. Üstelik çeşitlenen kirlilik şekilleriyle bozulan doğal ortamının kapsamı da genişleyerek en ücra köşelerde bile canlılara ciddi rahatsızlıklar vermeye başladı. Bu bölümde hava, su, toprak, gürültü ve görüntü kirliliklerinin en ücra köşelerimizde bile vardığı boyutları, Kilis Şehrimizden bazı çarpıcı örnekler vererek açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Hava Kirliliği

İnsanın sağlıklı olarak yaşamasını sağlayan doğal çevre çeşitli şekillerde, giderek daha fazla kirlenmekte, insanın ruh ve beden sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmaya doğru gitmektedir. En eskilerden beri bilinen ve başta insan olmak üzere canlılara en fazla zararı olanı kirlilik şekli hava kirliliğidir. Bu kirlilik en yaygın şekliyle “atmosfere karışan toz, gaz, duman, koku gibi kirleticilerin havanın doğal yapısını bozarak canlılara zarar verecek seviyeye ulaşması” şeklinde tanımlanmaktadır.

Havayı kirleten maddelerin, havada bulunabilecekleri sınır değerleri vardır. Bir ortamda bu değerler aşıldığında, özellikle o ortamda yaşayan canlılar için tehlike çanları çalmaya başlar. Bazı kentlerde özellikle kışın rüzgârsız zamanlarda havada oluşan koyu bir duman tabakası, solunum rahatsızlıklarına sebep olarak insan sağlığını ciddi bir şekilde tehdit eder. Kirlilik yapan katı yakıtların kullanımı denetlenerek kontrol altına alınması, en temiz yakıt cinsi olarak bilinen doğalgazın yaygınlaştırılması, durgun havalarda ısıtma araçlarının belli sürelerde faaliyet geçirilmesi gibi tedbirlerin alınması hava kirliliğine karşı alınan başlıca önlemler olmuştur.

Hava kirliliğinin en önemli sebebi kirlilik oluşturan maddelerin yakıt olarak kullanılması neticesinde havaya karışan atık gazlardır. Gaziantep ve benzer konumda yer alan yakınındaki Kilis Şehri’nde özellikle kış aylarında gerek ısınmadan gerekse motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliği şehrimizin önemli bir sorunu haline gelmiştir (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2012). Çoğu büyük yerleşim alanlarında olduğu gibi Kilis Şehri’nde de kışın durgun havalarda şehrin üstünde koyu bir duman tabakası gözlenebilmektedir. Kentte yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan doğalgaz kullanımının artması, hava kirlenmesini artıran kalitesiz yakıtların kullanılmaması yönündeki kontrollerin ciddiyetle yapılması gibi tedbirler alındığı takdirde bu iç karartan manzaranın büyük ölçüde ortadan kalkacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Nitekim tam olmazsa bile doğalgazın yakıt olarak kullanılmaya başlaması ve yine yetersiz de olsa havayı kirletici unsurların denetimi sevindirici sonuçlar doğurmuştur.

Kilis’te hava kalitesini izleme istasyonu bulunmaktadır. Bu istasyonun verilerine göre 2013–2014 kış sezonunda ölçülen havadaki kükürt dioksit oranının 4.6, PM10 ortalama değerinin ise 27.5 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre Kilis’in kış mevsimindeki hava ortamının gayet temiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Suriye’den gelen göçmenlerle şehir nüfusunun bir kat daha artması ister istemez denetimi zorlaştırmakta ve geçici bir yerleşme düzeni içindeki bu nüfusun kışın şehir havasının kirlenmesi yönünde alınacak önlemleri sınırlandırmaktadır.

Suriye göçmenleri faktörü pek çok yaşam alanında olduğu gibi hava kirliliği bakımından da olumsuz etkiler bırakmaktadır. Suriye’ye sınırına en yakın şehirlerden biri olmasından dolayı, göç olaylarının başladığı günlerden günümüze kadar en az şehir nüfusu kadar göçmenin Kilis Şehri’ne yerleştiği gözlenmektedir. Kısa sürede bu ekstra nüfus yığılmasının birçok alanda olduğu gibi trafik yoğunluğuna da sebep olması kaçınılmazdı. Dolayısıyla çok eski bir yerleşim yeri olup oldukça dar sokak ve caddelerden oluşan şehir merkezi, bu yoğun nüfusa paralel olarak yoğun bir araç trafiğine de sahne olmuştur. Bu sebeple havaya salınan eksoz dumanlarının miktarı da katlanmıştır. Trafikteki motorlu taşıt sayısı kayıtlarına göre Türkiye’de kişi başına düşen motor sayısının en fazla olduğu il Kilis’tir. Eski şehir yerleşmesi tarihi kültürel yapılarla dolu olduğu için bu alanlarda düzenli, yeni ve geniş meydan ve yolların yapılması da mümkün olmadığından şehirde motorlu araç kaynaklı olarak gelişen yoğun bir hava kirliliği söz konusudur.

Ortalama olarak yılda birkaç defa görülen ve hava sirkülasyonunun olmadığı durgun ortamlarda birkaç gün kalabilen ve şehir atmosferinin alt tabakasını bulandıran çöl tozlarının taşınması sonucu hava kalitesi bozulmaktadır. Bu olay sonucu özellikle solunum yolu hastalıklarına sahip olanlar başta olmak üzere insanlar sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu tozlar açıkta bulunan canlı ve cansız bütün bitki, araç ve eşyalar üzerinde etkili olmaktadır.

Kilis Şehri’nin havasını etkileyen faktörlerden biri de şehrin belirli noktalarında gerçekleşen yanlış yapılaşma biçimidir. Şehirdeki hâkim rüzgâr yönleri batı ve kuzeybatıdır. Şehrin bu yönlerdeki giriş

cephelerinde kurulan üniversite, çevresiyle birlikte özellikle yerleşme alanında bir çekim merkezi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu alanlarda çok hızlı gelişen bir dikey yapılaşma hareketi söz konusudur. Özellikle şehrin batı ve kuzey taraflarında konumlanan çok katlı yüksek binalar, bu yönlerden şehre ulaşan rüzgâr akımlarını engellemektedir.

2.1.2. Suların Kirliliği

Suyun doğal yapısını bozan zararlı maddelerin, suya karışması olayı su kirliliği olarak ifade edilebilir. Konut ve iş yerlerinin atık suları, sanayi tesislerinden çevreye yayılan atıklar, termik ve nükleer enerji üreten santrallerin atıkları, suni gübreler, zirai ilaçlar ve toprak erozyonu suları kirliliğinde etkili olan başlıca maddeler ve süreçlerdir. Bu şekilde doğal yapısı bozulan sular, hem canlı hem de cansız varlıklara önemli zararlar vermektedir.

Suların kirlenmesinden dolayı oluşan bu zararları gidermek veya etkilerini an aza indirmek için gübrelerin bilinçli bir şekilde kullanılmasını sağlamak, evsel kirleticileri kontrol altına almak gerekir. Özellikle deterjan, atık yağlar, piller, plastik-sentetik maddeler gibi suları kirleten zararlı kirleticilerin olumsuz etkilerini en aza indirmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Ayrıca suyu tasarruflu kullanmak ve suları diğer bazı yöntemlerle temizlemeye çalışmak (kirli suları arıtmak, klorlamak), atık ve kirli su miktarını azaltmak gibi tedbirlerin alınarak suların kirlenmesinin önlenmesi canlı ve canlı hayatı ve çevre açısından önem arz etmektedir.

Kilis, içme ve kullanma sularının kirlenmesini önlemek amacıyla oluşturulan arıtma tesisleri bakımından şanslı bir konuma sahiptir. Şehirde Atık Su Arıtma Tesisi ve İçme Suyu Arıtma tesisleri yapılmış olup faaliyet göstermektedirler. Bu bakımdan alınan tedbirler memnuniyet verici olup içme sularının kirlenmesi konusunda önemli sorunlar yaşanmamaktadır. Ancak bu sorunu kökten halletmenin yolunun da sürekli ve etkili bir eğitimle kirlilik konusunda bilinçli ve duyarlı fertlerin yetiştirilmesinden geçtiği ve bu konuda sorunlar yaşadığımız da unutulmamalıdır.

Kilis'te su baskınları önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Eskiden Kilis Şehri etrafında yer alan tepelerin ve aşınım yüzeylerinin doğal vejetasyon kuşağı ile kaplı olduğu, yakın çevresinde hala varlığını sürdüren doğal bitki topluluklarından anlaşılmaktadır. Nitekim şehrin kuzey ve batısında bu doğal vejetasyon kuşağının kalıntılarını görmek mümkündür. Fazla değil, daha 20. yüzyılın başlarında Kilis'in meydanlarında çok sayıda katır ve merkeplere çevreden kesilerek yüklenn odunların pazarlandığını gösteren resimlere bakıldığında yakın çevrenin daha yakın bir zamana kadar doğal vejetasyon kuşağı ile kaplı olduğu şüphe götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Antropojen etkilerle tahrip edilmesi sonucu çıplak kalan bu eğimli yamaçlarda ciddi erozyon tehlikesi belirmektedir. Şiddetli yağışlarda aşınan bu eğimli yamaçlardan akan çamurlu sular yerleşim alanını basmaktadır. Kilis'te Yağmur suyu tahliye kanallarının oldukça yetersiz kaldığı, etkili yağışların düştüğü zamanlarda şehirdeki cadde ve sokakların çamur deryası haline geldiği gözlenmektedir. Şehrin ortasından geçen üstü açık tahliye kanalı bu sorunu çözmede oldukça yetersiz kaldığı gibi, katı ve sıvı atıklarla kirletildiği de gözden kaçmamaktadır. Su baskınlarının kökten ve kalıcı çözümü, şehrin etrafındaki tepelerin yamaçlarında eskiden var olan yeşil kuşakların yeniden oluşturulması yani ağaçlandırılmasıdır. Böylece hem su baskınlarının önüne geçilecek hem şehrin havası temizlenecek hem de hızla kirlenen doğal ortam içinde bunalan insanın en çok ihtiyaç duyduğu yeni rekreasyon alanları kazanılacaktır.

Bunun yanında şehrin değişik yerlerinde ve özellikle de henüz alt yapının gerçekleşmediği, yeni yapılaşmanın yoğunluk kazandığı kesimlerde yer alan derelerin sıvı ve katı atıklarla kirlilik oluşturduğu ve kötü manzaralar sergilediği gözlenmektedir. Bu alanlardaki kirliliğin giderilmesi için kalıcı önlemlerin alınması gerekmektedir.

Foto 1: Kilis çevresinde doğal vejetasyon kuşağının yok edilmesi şiddetli yağışlarda oluşan su baskınları.

2.1.3. Toprak Kirliliği

Toprak kirliliği, canlı ve cansız varlıklara büyük zararlar verip doğal dengeyi en fazla bozan kirlilik şekillerinden biridir. Doğal ortamı tehdit eden hava, su ve toprak kirliliği, biri diğerine bağlı olarak oluşmakta ve insan sağlığını ciddi bir şekilde tehdit etmektedir. Mesela, kükürt dioksit (SO₂) oranının yüksek olduğu bir hava tabakasından geçen yağmur damlaları, asit yağmurları şeklinde toprağa düşüp onu kirletmektedir. Toprağa geçen bu asitli sular da toprağa bağlı olarak yaşayan bitki ve hayvan yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle topraktaki besin maddelerinin dengesi bozulmakta, taban suları kirlenip içilemez hale gelmektedir. Toprağın kirlenmesine yol açan diğer nedenler, kirli atıklara bulaşıp toprağa sızan kirli sular, kirli sulama suları, suni gübre çözeltileri, radyoaktif maddeler, uçucu küller, ağır metaller ve endüstriyel atıklar ve Kilis'te daha fazla etkili olan çöl tozları gibi kirleticilerdir.

Bu çeşit kirlenmeyi önlemek için çevre kirliliği kapsamında, diğer çevre kirliliği çeşitlerini oluşturan nedenlerin yol açtığı kirletici unsurları da göz önüne alarak koordineli çalışmalar yapılmalıdır. Çöplerin, suları kirletmelerini önleyecek şekilde ayrıştırarak, çevreye zarar vermeyecek ve yeniden kullanılabilir maddeler haline dönüştürülmesi, ekonomik yararlar da sağlayacaktır. Arıtma işlemlerine önem vererek kirli suların, hem toprağı kirletmesi önlenmeli, hem de yeniden kullanılabilir temiz suların elde edilmesi yoluna gidilmelidir. Suni gübrelerin toprağa zarar vermeyecek şekilde bilinçli bir şekilde kullanılmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Radyoaktif sızıntılara sebep olup toprağın kimyasını bozacak radyoaktif maddeler içeren atıkların rasgele toprakla buluşmasını önleyecek tedbirlere önem verilmelidir. Cıva, arsenik gibi zehirli ve ağır metallerin, sanayi kuruluşlarının saçtığı zararlı atıkların toprakla buluşmasını önleyecek tedbirler alınmalıdır.

Kilis Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre toprağın kirlenmesini önlemeye yönelik olarak, Kilis'te Düzenli Katı Atık Depolama Tesisleri, Ambalaj Atıklarının Ayrı Toplanması ve Bitkisel Atık Yağların Ayrı Toplanması sistemleri oluşturulup faaliyete geçirilmesine başlanmıştır. Yine bu kapsamda sanayi tesislerinin yerleşim alanları içinde yer almayıp Organize Sanayi Sitesi bünyesinde faaliyet gösterdikleri, Organize Sanayi Bölgesi'nin genişletilmesi çalışmaları, Organize Sanayi Sitesi'nin doğalgaz kullanımına geçtiği gibi doğrudan ve dolaylı olarak toprak kirlenmesini önleyecek veya en aza indirecek çalışmaların yapıldığı memnuniyet vericidir. Ancak toprağın sadece katı atık ve sanayi kuruluşlarının diğer kirletici unsurlar tarafından değil, kirli katı atıklara bulaşan kirli sular, kirli sulama suları, suni zirai gübrelerin çözeltileri, radyoaktif maddelerin teması vasıtasıyla da kirletildiği göz önüne alınarak bu alanlarda yeterli tedbirlerin alınması canlılar ve doğal ortam için son derece önemlidir.

Kilis Şehri'nde dikkat çeken toprak kirliliğinin bir yönü de çevredeki verimli tarım arazilerinde kendini göstermektedir. Ülkenin hemen her tarafında, en ücra köşelerde bile tarım arazileri gün geçtikçe

artan bir hızla çeşitli yapılaşmalarla yerleşme alanlarının istilasına uğrayarak asıl kullanım amacı dışına itildiği gözlenmektedir. Bu olumsuz gelişme Kilis Şehri çevresinde de açıkça gözlenmektedir. Hâlbuki şehrin çevresi, yerleşim alanlarının yayılabileceği verimsiz, çorak arazilerle kaplıdır. Bu arazilerin yerleşme alanı olarak seçilmesi yerine verimli tarım arazileri olark kullanılmalıdır. Verimli tarımarazilerindeki yapılaşma, ülkenin hala en önemli geçim kaynağı olan tarım faaliyetlerinin üretim miktarını düşürmekte ve alitesini bozmakta, ekosistemlere zarar vermekte ve çevre kirliliğini artırmaktadır. Ayrıca tarım alanlarının genelde gevşek zemine sahip arazilerde yer alması, burada gelişen yerleşmeleri doğal afetler bakımından da tehdit etmektedir. Hemen hemen tamamı tehlikeli deprem kuşakları üzerinde yer alan ülkemizde, tarım alanlarında hızla yayılım gösteren yerleşmelerde ciddi bir risk söz konusudur.

Kilis Şehri'nde mahalle aralarında yer alıp henüz yapılaşma sürecinin başlamadığı adacıklar halinde geniş yerler kaplayan kamu ve özel mülkiyet sahipliğindeki boş alanlar bulunmaktadır. Bu yerler ve şehrin yakın çevresindeki tarım alanları katı atıkların istilasına uğramaktadır. Rüzgârların savurduğu bu atıklar yer yer çöp yığınlarının oluşmasına sebep olmaktadır. Bazı alanlar atık kâğıt, lastik, plastik ve sentetik maddeler yanında moloz yığınlarının birikme alanı ya da çöp ve çukurlarla dolu sahalar olarak rahatsızlık oluşturmaktadır. Bu gibi alanların geçici de olsa, düzeltilerek çimlendirilmesi ve ışıklandırılarak birer rekreasyon ve oyun alanları haline getirilmesi mümkün olabilir. Bazı şehirlerde bu uygulama ile ilgili güzel örnekler vardır. Bu konudaki çalışmalar aynı zamanda belediye teşkilatları için fazla bir masraf gerektirmeden tertemiz bir çevre kazanma fırsatı da doğurabilir.

Foto 2: Yağmur suyu tahliye kanalı su baskınlarını önlemede yetersiz kalmakta, ayrıca katı ve sıvı atıklarla kirlenmektedir.

2.1.4. Gürültü ve Görüntü Kirliliği

Canlıları ve doğal ortamı tehdit eden, özellikle insanların sağlığı üzerinde dolaylı olarak olumsuz etkiler bırakan kirlilik şekillerinden ikisi, pek önemsenmese de gürültü ve görüntü kirlilikleridir. Bunlardan gürültü, "hoşa gitmeyen ve insanlar üzerinde olumsuz etkiler bırakan sesler" olarak tanımlanabilir. Kentler büyüdükçe, sanayi geliştikçe gürültü yoğunlukları da artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, insanların etkilendiği gürültü seviyelerini belirlemiştir. Aşırı kalabalık kentlerde etrafa yayılan motorlu araç, makine ve inşaat yapımındaki araçların çıkardığı sesler, iş yerleri ve endüstri kuruluşlarından yükselen sesler insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca; konser, düğün, asker uğurlama, motosiklet gösterileri gibi eğlence faaliyetlerinde oluşan sesler, spor (maçlar) ve diğer bazı sosyal aktivitelerden kaynaklanan sesler, tv ve bazı müzik aletlerinden çıkan sesler, zamansız bakım ve onarımlardan çıkan yüksek desibeli sesler insanları rahatsız eden diğer başlıca gürültü kaynaklarıdır.

Gürültü insanları rahatsız eden önemli bir etkendir. İnsanların özellikle ruh sağlığını olumsuz yönde etkiler. Kentlerin kalabalık, hareketli ve stresli hayatında burada yaşayan insanların sakin bir

ortamda dinlenmesi ana ihtiyaçlardan biri haline gelmiştir. Bu nedenle gürültülü ortamlarının yerleşme sahalardan uzak yerlerde konumlandırılması iyi olur (Doğan, 2010, 146).

İnsanın görme zevkini olumsuz yönde etkileyen çirkin manzaralar da görüntü kirliliğine sebep olmaktadır. Hoş olmayan bu manzaralar insanın görüntü alanına girerek onları rahatsız etmektedir. Plansız sanayileşme, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, yeterince eğitilemeyen hızlı nüfus artışı görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Adeta bir tüketim çılgınlığının yaşandığı günümüz dünyasında, basit çıkarlara yönelik ve hep daha fazla kazanma hırslarının tatminine hizmet eden reklâm furyaları rahatsızlık vermektedir. Bu bağlamda tüketim çılgınlığını kamçılayan reklâmlar, aşırı olarak kullandıkları iletişim ve ulaşım araçları, yollar boyu pano, ilân tahtası, tabela ve levhalar insanların düşünce sistemi üzerinde etkili olup beyinler üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve beyin kirliliğine sebep olmaktadır

Rasgele çevreye bırakılan ve doğada uzun zaman kalıp kirlilik oluşturan atık maddeler canlılar için ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu maddelerle kirlenen atıkların hayvanlar tarafından yutulması veya bitkilere temas etmesi, hem hayvan ve bitkileri hem de onları tüketen insanların sağlığını tehdit etmektedir. Gürültü ve görüntü kirliliğinin olumsuz etkilerini gidermek veya asgari düzeyde tutmak kirlilik oluşturan ve canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen petrol kaynaklı olup yüzlerce yıl doğada kalıp kirliliğe sebep olan plastik poşetlerin kullanımının sınırlandırılması, bunların yerine doğal malzeme kaynaklı ve kısa zamanda doğal ortamda bozularak dönüşüme giren maddelerin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Foto 3: Birçok şehrimizde olduğu gibi Kilis'te de çarpık kentleşme görüntü kirliliği meydana getirmektedir.

Kilis'te hızlı yapılaşmanın olduğu özellikle üniversite çevresi ve doğu yönündeki Beşevler Sertti'nde yoğun bir yapılaşma süreci yaşanmaktadır. Bu alanlardaki dikey yapılaşma hava sirkülasyonunu engelleyerek hava kirliliğini artırdığı gibi aynı zamanda görüntü kirliliğine de sebep olmaktadır. Bu tür yapılaşmada binaların yüksekliği, sakinlerinin görüntü alanını daraltmaktadır. Ayrıca gecekonduların oluşturdukları çarpık kentleşme ve uzun süre devam eden inşaat alanları, estetik ve sanat yönü olmayan beton yığını yapılar da rahatsız edici görüntü kirliliklerini oluşturmaktadır.

Bir ses ne kadar güzel olursa olsun belli desibelin üzerine çıktığı zaman rahatsızlık verir. İş makinelerinin aşırı ve zamansız çalışması önlenmeli. Satıcıların, müzik ve eğlence yerlerinin, ibadet alanlarının kullandığı ayarsız ve denetimsiz ses cihazları, sanayi kuruluşlarındaki araçlar ses kirliliğine yol açmaktadır ve canlıları rahatsız etmektedir. Umuma açık alanlarda çalan cep telefonları müziği ve bunları kullanan bazı sorumsuz kişilerin sadece kendilerini ilgilendiren basit dedikoduları içeren uzun konuşmaları ses kirliliğinin yeni versiyonları olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu cihazları kullanan

kişilerin ses ayalarını iyi yapması ve ayarsız gürültü kaynaklarının sıkça ve ciddi bir şekilde denetlenmeleri gerekir.

Kilis Şehri'nde görüntü kirliliği kapsamında daha büyük rahatsızlık verici bir tutum, kültürel mirasımız olan tarihi kalıntılar üzerinde yapılan çirkin yapısal müdahalelerde kendini göstermektedir. Tarihi ve kültürel yapılar (ev, kapı, han, hamam, çeşme, bedesten, camii, duvar) üzerine veya bitişiğine beton, metal, briket taş veya ahşap malzemelerden eklemeler yapılmakta bu çirkin ilaveler tarihi yapıların görüntüsünü ve bütünlüğünü bozmaktadır.

2.1.5. Işık Kirliliği

İnsanlığı fiziksel bir aydınlığa kavuşturan ışık özellikle gelişen ve büyüyen şehirlerde ışıkla ilgili görüntü kirliliği olarak ortaya çıkmaktadır. Işık kirliliği olarak ortaya çıkan bu günümüzde gelişmiş ve öne çıkmış büyükşehirlerde fazlaca hissedilmektedir (Doğan, 2010, 143). Gece aydınlatması için kullanılan ve gereksiz şekilde aşırı aydınlatılan ortamlarda gözler zarar görmektedir. Ayrıca gece açık havalarda gökyüzünde görülen birçok güzel manzaralar seçilememektedir. Bu yüzden gökyüzü araştırmacıları ve gece gökyüzünü izlemek isteyen kimseler, kırsal alanlarda gökyüzü gözlemlerinin en net olarak izlenebileceği yerlerin arayışı içine girmişlerdir.

3. KÜLTÜREL MİRASIN YOK OLMA TEHLİKESİ

Bir kentin tarihi mekânları olarak kendini gösteren kültürel miras, toplum refahının en değerli parçasıdır (Kurtar, C. ve Somuncu, M. 2013, 38). Önceki yaşamlardan günümüze ulaşan doğal ve kültürel değerlere insanlığın ortak mirası olarak bakılmalı ve titizlikle korunmalıdır. Bunlardan kültürel değerler, hangi uygarlığa ait olursa olsunlar herkes tarafından benimsenmeli ve korunmalıdır. Aşırı tüketim alışkanlığı ve israf çılgınlığının zirve yaptığı günümüzde, doğal ve kültürel değerlerin maalesef artan bir hızla bozulduğu, hatta yer yer ortadan kalktığı üzüntüyle gözlenmektedir. Gittikçe ortadan kalkma tehlikesiyle yüz yüze kalan bu değerli varlıkların orijinallerinin geri gelmesi mümkün değildir. Bu yüzden insanlığın ortak mirası olan bu değerleri korumak yeryüzünde yaşayan tüm insanların asli görevlerinden biri olmalıdır.

Foto 4: Eski Kilis Şehri'nde yer alan çok sayıda tarihi yapı hızla bozulmakta ve yer yer ortadan kalkmaktadır.

Kültürel ve doğal mirasın korunmasına son zamanlarda önem verilmeye başlanmıştır. Çeşitli ulusal ve küresel kuruluşlar bu konuyla ilgilenerek önemli faaliyetler icra etmektedir. Bu bağlamda doğal ve kültürel çevrenin korunması artık insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. Üç eski kıta arasında yer alan ve dünyanın kültür ve medeniyet merkezlerinden biri olan Türkiye'de de bu mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için belirlenecek politika ve stratejiler için çok büyük çabalar harcanmasını zorunlu kılmaktadır (Dağıstan Özdemir, 2005, 20).

Foto 5: Kilis'te çeşitli medeniyetlere ait çok sayıda tarihi kültürel yapılar yer almaktadır.

Tarih boyunca çok çeşitli kültür ve medeniyetlerin etki alanı durumunda olan ve günümüzde de bu özelliğini koruyan ülkemiz çok çeşitli devlet ve toplulukların bıraktığı kültür mirasına sahip bir yerdir. Bu çeşitlilik ve zenginliği yeryüzünün hiçbir yerinde görmek mümkün değildir. Yerleşme tarihi boyunca çeşitli kültür ve medeniyetlerin beşiği olmuş olan Anadolu'da sürekli olarak kavimlerin egemenlik yarışına sahne olmuş sayılamayacak kadar çok tarihi eserler ve kültürel değerlerin yanında benzerlerine az rastlanan doğal değerlerin bulunduğu yeryüzünde nadir mekânlardan biridir. Ama bu değerli varlıkların titizlikle korunup iç ve dış turizm alanında yeterince hizmete sunulduğu söylenemez.

Gerek doğal ve gerekse kültürel değerlere zarar veren en büyük tehlike plansız ve uygunsuz yapılaşmadır. Bu kıymetli mirası yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan olumsuz yapılaşmanın ballica sebepleri şöyle sıralanmaktadır: Uygunsuz yapılaşma alanlarındaki mülk sahiplerinin hakları, planlama sorunları, koruma kurullarından kaynaklanan hatalar, finansman modellerinin geliştirilemediği, yasal düzenlemelerde koruma alanlarıyla ilgili yetki ve görev karmaşası. Bu gerekçelerin özelde haklılık payları olabilir. Ancak hiçbir gerekçe söz konusu değerli mirasları yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunması karşısında savunulamaz. Söz konusu gerekçelerin altında yatan yaklaşım tarzının mutlaka sorgulanması gerekmektedir (Tankut, 2005, 10).

Mezopotamya'ya yakın Suriye sınırlarında yer alan bir Osmanlı şehri olan Kilis, şaşırtıcı derecede tarihi ve kültürel değerlerin yer aldığı kadim bir şehirdir. Bu değerli varlıkların çoğu yeterli ilgi ve korumadan yoksun, kaderine terk edilmişlerdir. Hâlbuki geçmişten bize miras kalan bu alanların sadece bizim değil tüm insanlığın ortak tarihi ve kültürel mirası olarak titizlikle korunması, harap olanlarının onararak orijinal güzelliklerinin ortaya çıkarılması ve gelecek nesillere ulaştırılması gerekmektedir (Çelik, 2018, 5).

Foto 6: Kilis İl'inde bulunan çok sayıda tarihi kültürel miras kendi kaderine terk edilmişliğin hüznünü yaşamaktadır.

Kilis'te çok sayıda tarihi, sosyal ve kültürel mirasa ait değerler yer almaktadır. Bunların bir kısmı titizlikle muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşmışlardır. Ancak günümüzde bu muhteşem miras bünyesinde bulunan değerlerin önemli bir kısmı tamamen kaderine terk edilmişliğin hüznünü yaşamaktadır. Bu olumsuz durumla ilgili iç karartıcı manzaraları adım başı görmek mümkündür. Tahrip olduklarında geri dönüşümlerinin mümkün olmadığı bu kıymetli değerlerin önemlerine yaraşır bir şekilde onarılıp çevre düzenlemeleri yapılarak uyarıcı ve bilgilendirici levhalarla ziyaretçilerin dikkatine sunulması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların en rahat yaşadığı yer doğal ortamdır. Canlıların yaşayabildikleri tek doğal ortam olan yeryüzü, İnsanlık tarihi boyunca son bir yüzyılda olduğu kadar bozulup kirletilmemiştir. Bu kirlenme ve bozulma daha şimdiden canlı hayatı üzerinde çok ağır bedeller ödetmeye başlamıştır. Ciddi tedbirler alınmazsa doğa yakın gelecekte bu ihanetin sonucunu nasıl faturalandıracağını düşünmek bile istemiyoruz.

Toplumlarda üretim artıp tüketim alışkanlıkları inanılmaz boyutlara ulaşırken doğal ortamı ve sonradan gelecek nesilleri nasıl bir tehlike içinde bıraktıklarını ya fark edemiyor ya da umursamıyorlar. Son zamanlarda çevre kirliliğinin vardığı boyut insanları, yalnızca ekonomik gelişmenin ön planda tutulduğu çevre ile ilgili hunharca tavırlarından vazgeçirmiş gibi görünmektedir. Çevre kirliliğini durdurma ve çevreyi koruma yönelişinin en önemli göstergesi sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı olmuştur. Ancak bu tür kalkınmanın, ekonomi, toplum ve çevre arasında denge kurulmasını gerektiren çok boyutlu ve karmaşık yapısı uygulamaya geçirilmesini zorlaştırmakta, etkin araçların kullanılmasını gerektirmektedir. Atık yönetimi de bu araçlardan birisidir. Ergülen, A. (2008). Büyükkeklik, A. (2008). Kilis'te de alt yapı problemlerinden biri olan atık yönetimi ile ilgili olarak daha esaslı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Böylece şehir için sürdürülebilir bir çevre politikası geliştirilebilir.

Kentleşme sonucu çevre kirliliğine yol açan ana etken sanayileşmedir. Endüstri devriminden sonra dünya genelinde, sanayinin hız kazandığı 1950'lerden sonra ise Türkiye genelinde doğal çevre olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Bu dönemlerin başında çevre kirliliğine karşı duyarsız kalınmış, tehlike insan hayatını ciddi şekilde tehdit eder boyutlara ulaşınca çevre kirliliğine karşı duyarlılık artmış ve endüstriyel atıkların olumsuz etkilerinin yok edilmesi çareleri aranmıştır. Ancak bu çabalar hem yetersiz kalmış hem de tüm topluma yayılamamıştır. Bu konuda daha kapsamlı, yeterli ve kalıcı tedbirlere ihtiyaç vardır.

Dünyada tabii zenginlik kaynaklarının git gide eksildiği günümüzde bu kaynakların çok dikkatli kullanımı gelecek nesillerin kaderinde belirleyici bir rol oynayacaktır. Bu bağlamda özellikle enerji kaynaklarının dikkatli kullanılması hem kullanım ömürlerini uzatacak hem de bir beşeri felaket haline gelen çevre kirliliğine olan olumsuz etkilerini düşürecektir.

Çevre kirliliğinin en önemli belirtisi olan CO2 emisyonu, önemli oranda enerjinin üretim, tüketim ve değişiminden ortaya çıktığı için ve Türkiye'de CO2 emisyonuna yol açan katı, fosil yakıtlar büyük oranda kullanıldığından, doğalgaz ile rüzgâr ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması son derece faydalı olacaktır (Saatçi, M. ve Dumrul Y. 2011). Kilis Şehrinin konumu, hem rüzgâr hem de güneş enerjisinden yararlanılmaya uygundur. Çevre politikalarının bu avantajlar göz önüne alınarak belirlenmesi yararlı olacaktır. Bu yönde izlenecek çevre politikalarının şehrin çevre sorunlarının olumlu ve tesirli katkılarda bulunması muhtemeldir.

Temel hayat ortamları olan hava, su, toprak kirlenmesi en ücra köşelerde bile belirmeye başlamıştır. Bu olumsuz gelişmelerden küçücük, ücra ancak oldukça güzel yurt köşelerimizden biri olan Kilis'imiz de nasibini fazlasıyla almıştır. Son yıllarda Suriye'de yaşanan karışıklıklardan nedeniyle gelişen göç dalgalarıyla Kilis şehir nüfusunun aşırı ve dengesiz artışı çevre kirliliği problemleri daha da artmasına sebep olmuştur.

Benzer tarihi ve kültürel değerlere sahip olduğumuz, ancak farklı sosyal ortam ve yönetimlerden bize sığınan bu insanların temiz bir çevre, yaşanabilir bir doğal ortam konularında eğitilmesi gerekmektedir. Temiz bir doğal ortamın insan yaşamındaki önemi, çevre kirliliği ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kurs, seminer, panel, spot, film, tiyatro, oyun gibi örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri şeklinde aydınlatılmalıdır.

Şehirde kullanılmaya başlayan ve temiz bir enerji kaynağı olarak bilinen doğalgazın kullanımının yaygınlaştırılması için teşvik edici tedbirler alınmalıdır. Kirlilik oluşturan yakıtların kullanılmamasına

yönelik denetimler artırılmalıdır. Ses kirliliğine yol açarak rahatsızlık veren gürültü kaynaklarının denetimleri daha sık ve ciddi bir şekilde yapılmalı, bu araçların çalışmaları zaman ayarlı olmalıdır. Tarihi kültürel değerler üzerinde gerçekleştirilen yapısal müdahaleler dikkatle izlenmeli, bu şekilde bünyesi, görüntüsü ve bütünlüğü bozulan eserlerin orijinal şekillerini değiştirecek eklentilere kesinlikle izin verilmemeli, bu değerli varlıklar titizlikle korunmalı ve restore edilmelidir.

Bir zamanlar yeşil bir kuşakla çevrili olduğu tereddütsüz ve aşikâr bir şekilde ortaya çıkan Kilis Şehri'nin etrafındaki vejetasyon kuşağı, olumsuz antropolojik etkilerle bugün yerini çıplak tepelere terk etmiştir. Erozyon tehlikesi ile karşı karşıya kalan şehir etrafındaki tepeler ve aşınım yüzeylerinin yeniden ağaçlandırılması son derece büyük önem arz etmektedir. Böylece doğal ortamın temel unsurları olan hava, su ve toprak dengesi yeniden sağlanacak erozyonla oluşan toprak kaybı da önleyecektir. Su baskınlarını önlemek amacıyla açılan ve şehri boydan boya kateden kanal ıslah edilip bir katı ve sıvı atık çöplüğü olmaktan kurtarılarak, etrafının estetik örgülerle çevrili bir rekreasyon kuşağı haline getirilebilir.

Kilis Kentinin çevresinde yer alan tarım arazileri her geçen gün artan bir hızla yerleşim sahalarına dönüştürülmektedir. Bu olumsuz gelişme bir yandan tarım alanlarını asıl kullanım amacı dışına iterken, aynı zamanda son yılların büyük sorunu haline gelen çevre kirliliğini daha da içinden çıkılması zor bir hale sebep olmaktadır. Şehir çevresinde tarım alanları zarar görmeden kentsel yerleşmelerinin yayılım alanı olarak kullanılabilir alanlar vardır. Şehirleşmenin bu alanlara doğru yönlendirilmesi tarım alanlarını koruyarak amacı doğrultusunda kullanılmasını sağlayacağı gibi, buraların sağlam zemine sahip olması yerleşmelerin olası bir deprem felaketinde daha az zarar görmesine yol açacaktır. Şehrin topografik konumu yatay yerleşim düzenine uygun olmasına rağmen hızla dikey yerleşme yönüne doğru kaymaktadır. Bu durum hem deprem felaketinde büyük risk oluşturmakta hem de sıcak bir iklime sahip olan yörede yazın hava sirkülasyonunu engellemektedir. Bu yüzden birçok yönden daha sağlıklı bir yerleşme şekli olan yatay yapılaşma düzeninin yaygınlaşması teşvik edilmelidir.

Kilis Şehri çevresinde rekreasyon alanı olarak düzenlenebilecek geniş sahalar vardır. Bu sahaların yeşillendirilerek dinlenme yerleri haline getirilmesi çevre kirliliğini azaltacak, yazın sıcağın bunalan insanların rahatlayacağı alanlar olacaktır. Mahalle aralarında adacıklar halinde bulunan ve henüz yapılaşmanın olmadığı boş alanlardan uygun şartlar taşıyan yerlerin yeşil alanlar, park ve bahçe olarak düzenlemeleri, özel ve kamu mülkiyetinde olanların ise geçici de olsa düzelterek çimlendirilmesi, ışıklandırılarak oyun sahaları haline getirilmeleri yeşil kuşakların alanını genişleteceği gibi, şehrin görüntü kirliliğini de ortadan kaldıracaktır. Bu alanlarda biriken petrol kaynaklı, yüzlerce yıl dönüşüme katılmayan, sentetik, plastik poşet ve ambalaj maddelerinin kullanımı yasaklanarak yerine, doğada çabuk bozularak daha kısa sürede dönüşüme giren biyoplastik poşet ve ambalaj malzemelerinin kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.

Eski şehir yerleşmesinde yer alan çok sayıda tarihi ve kültürel değeri yüksek, taş ve ahşap yapıları Kilis evlerinin giderek bozulduğu ve ortadan kalktığı da dikkat çekmektedir. Tarihi sit alanı içine alınarak korunması gereken bu tarihi kültürel varlıkların altlarına, yanlarına ve üzerlerine beton, taş, briket, ahşap ve metal gibi yapı malzemeleriyle yapının mimarisine uymayan çirkin, ucube eklentiler konulmakta böylece tarihi yapının orijinalliyi kaybolmakta, bütünlüğü bozulmaktadır. Tarihi koruma alanı kapsamı dışında kaldığı söylenerek bozulmalarına ve tahrip edilmelerine kayıtsız kalınan bu yapıların, bir an önce koruma kapsamı alanına dâhil edilerek zarar görmeleri önlenmelidir.

Kilis'in simgesi durumunda olan başta Ravanda Kalesi olmak üzere diğer birçok tarihi kültürel değerler de ilgisizlik ve bakımsızlık içinde olup kaderine terk edilmişliğin hüznünü yaşamaktadırlar. Söz konusu eserlere zaman geçirilmeden gereken ilgi ve alkanın gösterilmesi, mimar ve sanat tarihçilerinin kontrolünde, aslına uygun bir şekilde restorasyonlarının yapılması ve korunması kültürel turizm ve temiz bir çevre için de son derece büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Çiftlikli, M. (2014). Çevre Kirliliğinin Ekonomik Boyutları. *Çevre Dergisi*, s: 46-48.
Çelik, S. (2018). Doğal ve Kültürel Değerlerde Antropojen Etkiler: Kilis Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 12, S: 64. s: 187-196.
Çelik, S. (2019). Hızlı Şehirleşmenin Doğurduğu Sorunlar ve Çözüm Yolları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, C: 11, S: 62, s. 311-320.

- Çelik, S. (2018). Kilis'te Turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 11, Sayı: 59, s. 329- 342.
- Çelik, S. (2020). Kilis'te Kentleşme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 13, Sayı: 71, s. 178- 187.
- Dağıstan Özdemir, M. Z. (2005). *Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, Planlama TMMOB, Şehir Plancıları Odası Yayını.*
- Doğan, Mesut (2010). Çevre Sorunları. *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Coğrafya Lisans Programı.*
- Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A., (2008). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi ve E-Atıklar, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 1, S: 2, s: 19-30.
- Keleş, R. ve Hamamcı C. (2005). *Çevre Politikası*. 5. Baskı, İmge Kitapevi.
- Kurtar, C., Somuncu, M. (2013). Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C : 2(1), s: 35-47.
- Saatçi, M. ve Dumrul Y. (2011). Çevre Kirliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çevresel Kuznets Eğrisinin Türk Ekonomisi için Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Yöntemiyle Tahmini. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C: 37, s: 65-86.
- Tankut, G. (2005). *Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler, Planlama*. Ankara: TMMOB Türkiye Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 31, s: 9-12.
- Gaziantep Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2012). *Gaziantep Hava Kirliliği İle Mücadele Eylem Planı*. s: 2. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2012 Hava Kirliliği Raporu.